

Jordemodervæsenets svære fødsel i Hals, Øster og Vester Hassing 1816 - 1818

Artiklen bygger på cand.mag. Hanne Fredlev Niensens upublicerede speciale fra Århus Universitet 1995: "Etableringen af et autoriseret jordemodervæsen i Danmark i 1810 - Dets forudsætninger og gennemførelse." Kildematerialet, som er anvendt i denne sammenhæng, er upubliceret materiale i Landsarkivet for Nørrejylland i Viborg: Aalborg Amts Indkomne Breve ang. Jordemodervæsen 1816-24. Reglementet for jordemodervæsenets indretning er aftrykt flere steder, f. eks i Schous Chronologiske Register. Dets officielle titel er: "Reglement for Giordemodervæsenets Indretning og Bestyrelse i begge Riger, Kiøbenhavn undtagen."

Af Hanne Fredlev Nielsen

Jordemodervæsenets fødsel i Danmark

Den 21. november 1810 blev der udsendt et reglement for jordemodervæsenets indretning udenfor København. I hovedstaden havde der allerede i en årrække eksisteret et formelt system for jordemødrene, som måtte have en autorisation, for at måtte praktisere, men i provinsen fandtes der ingen fastlagte og ensartede regler for jordemødrenes uddannelse, deres ansættelsesforhold og deres aflønning. Langt de fleste steder benyttede befolkningen sig af jordemødre, som gennem øvelse og erfaring havde opbygget tillid blandt folk til, at de kunne varetage den praktiske fødselshjælp. Nu mente læger og embedsmænd i centraladministrationen imidlertid, at det var meget vigtigt, at man fik organiseret et jordemodervæsen overalt i landet, et jordemodervæsen, som bestod af jordemødre, der havde gennemgået en autoriseret uddannelse, og som havde hver deres faste område at dække. En af grundene til den nyvakte interesse for jordemodervæsenet bundede i bekymring for, at befolkningstallet ville falde. Flere beretninger styrkede embedsmændene i opfattelsen af, at mange spædbørn døde under eller umiddelbart efter fødslen. Kunne jordemødrenes kundskaber forbedres, ved blandt andet at undervise dem i opvækkelse af skindøde børn og vending af fostre, som ikke lå i den rigtige fødselsstilling, ville det øge chancerne for at flere spædbørn, og for den sags skyld også barselskoner, overlevede fødslen.

Uddannelsen af de kommende eksaminerede jordemødre skulle som hovedregel foregå på Den Kongelige Fødselsstiftelse i København. Dog kunne der gives tilladelse til, at landets embedslæger i provinsen, land- eller stiftsfysici kunne undervise og eksaminere jordemødre lokalt. Det kunne dels spare den lange rejse og opholdet i København, som amtet oftest skulle

bekoste og samtidig kunne der hurtigere uddannes flere jordemødre. Fødselsstiftelsens uddannelseskapacitet var i de første år helt nede på omkring 12 jordemødre om året. Det svarede i gennemsnit til 2 jordemødre fra hvert af de daværende 6 amter i det egentlige Danmark. Når dette tal sammenholdes med, at f.eks. Aalborg Amt bestod af 38 jordemoderdistrikter, skal der ikke meget hovedregning til for at se, at det havde meget lange udsigter at få distrikterne besat ad den vej alene.

De kommende jordemødre blev udvalgt efter forskellige kriterier. De kvinder, som allerede havde erfaring som jordemødre, som havde født selv og som ikke var meget over de 30 år gamle, blev foretrukket. For at få et overblik over, hvor mange det drejede sig om, blev præsterne sat til at undersøge sagen. Deres resultater skulle de så indberette til den nærmeste læge. Det var ligeledes hos præsten, at den kommende jordemoder skulle henvende sig, for at komme i betragtning til uddannelsen. Præsten skulle nemlig bevidne hendes gode moral og skikkelighed overfor lægen og amtet.

Man forsøgte, så vidt det var muligt, at sikre, at det blev lokalt kendte jordemødre, som blev ansat i de enkelte distrikter. Det var nemlig almindeligt kendt, at det kunne være meget svært for fremmede at få accept og falde til i de mindre lokalsamfund. For jordemødrene kunne det betyde, at befolkningen blev ved med at foretrække de gammelkendte, men uautoriserede jordemødre. En af de vigtigste grunde til den modvilje, som en del af de nye jordemødre blev mødt med i distrikterne, bundede givetvis i den omstændighed, at de skulle betales for deres ydelser. En jordemoder blev aflønnet dels med en mindre pengeløn fra amtet, og dels skulle det enkelte distrikts skattebetalere efter evne betale til jordemoderens bolig, foderet til en ko, en del brænde, og køre hende til barselskonerne, når det var nødvendigt. Derudover skulle den enkelte familie, som jordemoderen besøgte, betale hende et honorar efter deres formåen, men jordemoderen havde pligt til at hjælpe alle, uanset om de havde råd til at betale hende eller ej.

For Aalborg og Hjørring amter gjaldt det, at Reglementet fra 1810 først blev sat i værk fra 1816. Hoveddrivkræfterne i arbejdet var landfysikus Koefoed fra Aalborg, som var faglig ansvarlig for jordemødrene, og amtmand Moltke, som var ansvarlig for den ansættelsesmæssige side. Det var til amtmanden, at sognefoged, jordemødre og indbyggere iøvrigt kunne henvende sig med spørgsmål og klager. At det kunne være endda meget svært at komme som fremmed jordemoder til et distrikt, vidner sagen fra Hals distrikt om.

Jordemodersagen i Hals

Hals Sogn var et af de distrikter, hvor det ikke var let at blive beskikket jordemoder. Grundene til at det var svært at få fodfæste var flere. Dels var de to første beskikkede jordemødre fremmede i sognet, og dels havde Halsboerne ikke bedt om at få en jordemoder tilsendt. De klarede sig udmærket med den lokale, selvlærte madam Gierchen, mente de. Hun havde ved en tidligere lejlighed frelst en barselskones liv, og på den måde havde hun vundet folks tillid. De to første, fremmede jordemødre, som forsøgte, måtte give op og rejse fra sognet, men den sidste af de to, madam Bøhme, gav dog ikke op uden kamp.

Gennem brevveksling mellem madam Bøhme, sognefoged Brønnum i Hals, amtmand Moltke i Aalborg og landfysikus Koefoed kan vi følge slagets gang i jordemoderkontroverserne i Hals og omegn:

Den 12. maj 1816 meddelte sognefoged Brønnum i Hals i et brev til amtmand

Moltke, som var den overordnede embedsmand i forhold til jordemødrene, at den midlertidigt beskikkede jordemoder, madam Bøhme, havde en konkurrent i madam Gierchen i forhold til fødselsforretningerne. Brønnum foreslog derpå, at madam Gierchen blev ansat i stedet for Bøhme, som ikke nød tillid blandt folk, og som derfor ikke blev tilkaldt til fødslerne. Imidlertid var den gode madam Gierchen ikke eksamineret, hvilket Brønnum godt var klar over kunne give visse problemer. Derfor var det så heldigt, at en lokal kone, skomagerens Ane E. Pedersdatter, havde henvendt sig til ham for at blive uddannet jordemoder og derefter blive ansat i distriktet som afløser for madam Gierchen. Ane E. Pedersdatter havde de bedste anbefalinger med sig fra præsten, og hun øvede sig desuden om vinteren under en anden jordemoders vejledning. Med denne baggrund, og fordi hun havde tre små børn, håbede hun at kunne nøjes med et halvt års ophold i København. Ud fra Brønnums brev står det helt klart, at madam Bøhme ville man helst se ryggen af, mens man nok var indstillet på at acceptere en lokalt kendt jordemoder.

Madam Bøhme, den autoriserede og beskikkede jordemoder, tillod sig i august måned 1816 at beklage sig til amtmand Moltke. For det første var hun kun blevet kaldt ud til tre fødsler siden sin ansættelse i begyndelsen af året, hvilket hun naturligt nok ikke kunne leve af, og for det andet var hun ikke tilfreds med det jordemoderhus, som var stillet hende til rådighed. Det var ikke i forsvarlig stand og manglede bl.a. en skorsten og en kakkelovn. Med den kommende vinter i sigte var det et betragteligt problem. Allerede i februar måned havde Brønnum fået besked på, at huset skulle sættes i stand, men der var endnu ikke sket noget i sagen. Madam Bøhme bad til sidst i sit brev om, at der måtte blive afholdt et syn på huset, så der kunne blive taget stilling til de nødvendige reparationer, således at de kunne blive udført inden vinteren satte ind.

Hussynet blev afholdt umiddelbart efter, for den 20. august 1816 fremsendte Brønnum synsrapporten til amtmanden. Sammen med rapporten sendte han dette opstød til Moltke: "Haaber den (synsrapporten) indeholder mere end Hende den utilfredsstillige Giordemoder Madame Bøhme kan fordre... ". Brønnum havde imidlertid ikke opgivet håbet om at blive Bøhme kvit. Han skrev derfor også til fysikus Koefoed for at begære jordemoderen afskediget. Han hævdede, at hun i et længere tidsrum på flere dage havde forladt sit distrikt uden at indhente tilladelse, som det stod i reglementet, at jordemødrene skulle. I den anledning henvendte Koefoed sig til amtmanden i et brev, hvor han skønnede, at det ikke var begrundelse nok for at fyre jordemoderen fra hendes midlertidige ansættelse. Han skrev blandt andet: "Vel har bemeldte Madam Bøhme teet sig uklogt, uforsigtigt, ogsaa noget modvillig, men at dette, hendes ringe Gaver til at omgaaes Almuen, og hendes overilede udtalelser (...) skulde indeholde Grunde nok til saa pludselig at afskedige en Giordemoder, der i hendes forretning er meget duelig og brav (...) det kan jeg ei indsee." Koefoed mente, at jordemoderen burde have en kraftig irettesættelse af herredsfogeden, men iøvrigt skulle hun beholde embedet indtil skomagerens kone, Ane Pedersdatter, kunne overtage det.

I løbet af den næste halvanden måned skiftede Koefoed alligevel standpunkt i sagen. I et brev til Moltke den 25. oktober 1816 meddelte han, at madam Bøhme måtte have sin afsked: "(...) Ingen Gjordemoder dér vil vinde tiltroe, medmindre hun er født eller har levet længe på stedet." Nu var han indstillet på at anbefale Moltke at give hende den afskedigelse og forflyttelse, som hun efterhånden også selv havde søgt flere gange. Tilsyneladende havde Koefoed

fået nye oplysninger om forholdene i distriktet, siden han pludselig skiftede mening. Den 6. marts 1817 meddelte madam Bøhme i et brev til amtmand Moltke, at hun havde opgivet at blive i Hals: "Deres Excellence ville naadig tilgive mig min frihed; naar jeg siger Dem, at jeg ikke kan blive som Jordemoder i Hals Sogn." Den 22. marts 1817 henvendte sognefoged Brønnum sig til Moltke, for at gøre opmærksom på, at ikke bare var jordemoderen rejst sin vej, hun havde også taget følgende ting fra jordemoderhuset med sig i oppakningen: En luge fra kostalden, nogle loftsbrædder, samt hegnet omkring haven. Til det sidste forsøgte Brønnum tilsyneladende alt, for at stille Bøhme i et dårligt lys. Egentlig er det jo nogle underlige ting at tage med, medmindre det var ting, jordemoderen selv havde skaffet, eller måske var det ting, som reelt aldrig var blevet installeret i det mangelfulde hus, og som Brønnum således forsøgte at dække over på den måde. I det gennemgåede materiale er det sidste, man hører til madam Bøhme, at hun den 8. april 1817 ansøgte Moltke om en ny ansættelse.

I Hals faldt tingene efterhånden på plads og til ro. I forbindelse med istandsættelsen af jordemoderhuset havde Brønnum tilsyneladende haft svært ved at få inddraget de beløb, som hver enkelt skatteyder i distriktet skulle bidrage med. I forbindelse med den førnævnte hussynsrapport bad Brønnum om, at fordelingen af, hvad hver skatteyder skulle betale, blev sendt til ham. Da det var Brønnum, som selv havde gjort udlægget på 312 rigsbankdaler, var han naturligvis meget interesseret i, at den side af sagen blev bragt i orden. Han bad om, at amtmanden skulle pålægge herredsfogeden at udarbejde en liste over, hvor meget den enkelte skulle betale, alt efter hvor stor en ydelse i hartkorn, de var sat til. Den 11. februar 1817 sendte Brønnum en rykker til Moltke, for at få ham til at pålægge herredsfogeden at inddrive beløbene. Den 12. juni kunne Brønnum meddele Moltke, at tingene var kommet på plads. Den 3. august kunne Brønnum fortælle amtmanden, at madam Gierchen nu var ansat midlertidigt. Den 11. november 1817 modtog Moltke brev fra Fødselsstiftelsen i København om, at Ane E. Pedersdatter fra Hals havde fået sin jordemodereksamen.

Den 18. marts 1818 fremsendte Ane E. Pedersdatter regningen for det indkøbte udstyr til amtmanden, efter at hun var blevet beskikket som jordemoder i Hals distrikt. I folketællingen for 1834 fremgår det, at Ane stadig fungerede som jordemoder. Hun var nu enke, men boede stadig sammen med en søn i Hals.

Jordemoderhuset i Øster og Vester Hassing sogne

Også i Øster og Vester Hassing distrikt var der problemer. Den 10. januar 1817 sendte Koefoed et brev til Moltke, hvor han fortalte, at den midlertidig ansatte jordemoder, Sidsel Rasmussen, nød en slet behandling af en stor del af beboerne. Tilsyneladende havde folk indgået en hel aftale om, at de ikke ville bruge jordemoderen. Koefoed appellerede derfor til Moltke om, at herredsfogeden blev beordret til at indkalde alle koner, som havde benyttet en ueksamineret jordemoder, for en politiret. Det samme skulle de koner, som havde fungeret som jordemødre. Her - mente Kofoed - skulle de så dømmes efter jordemoderreglementet og have store bøder. Desuden skulle indbyggerne, under trussel om bøder, tvinges til at sørge for, at jordemoderen fik stillet en bolig til rådighed.

At folk i distriktet virkelig var modvillige, ser vi i et brev fra 22. januar 1817, hvor det blev meddelt, at fem folk fra Øster Hassing var udeblevet fra arbejdet

på jordemoderhuset i Vester Hassing. Den 9. april 1818 fik amtmand Moltke underretning om, at jordemoderhuset i Vester Hassing var brændt. I den forbindelse blev han spurgt om, hvorvidt det var i orden, at man solgte resterne ved auktion og beholdt indtægterne herfra til at betale af på det brændte hus. Så ikke nok med at folk i første omgang var uvillige til at få lavet huset færdigt - de måtte til det hele to gange.

Denne artikel er tidligere publiceret i årsskrift 1995, udgivet 1996 af Museumsforeningen for Hals Kommune og Hals Museum.

Udgivet april 2022 af Hals Arkiv på www.halsarkiv.dk